11 Σεπτεμβρίου 2014

Η Θεσσαλονίκη στο Βυζάντιο

/ Επιστήμες, Τέχνες & Πολιτισμός

Αλκμήνη Σταυρίδου – Ζαφράκα, Καθηγ. Βυζαντινής Ιστορίας του ΑΠΘ.

«Ημείς, ω φίλοι, πατρίδος εσμέν Θεσσαλονίκης…

Πόλεως μεγάλης και πρώτης των Μακεδόνων».

Ιωάννης Καμενιάτης, Εις την Άλωσιν της Θεσσαλονίκης, κεφ. 4, 54-57

Η πόλη που ίδρυσε ο βασιλιάς της Μακεδονίας Κάσσανδρος και της έδωσε το όνομα της συζύγου του Θεσσαλονίκης, αδελφής του Μεγάλου Αλεξάνδρου, στα ρωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια αναδεικνύεται το σπουδαιότερο διοικητικό και οικονομικό κέντρο της Βαλκανικής. Σ’ αυτό συνετέλεσε η μοναδική στρατηγική της θέση, καθώς ήταν χτισμένη στον μυχό του Θερμαϊκού κόλπου, στο σταυροδρόμι των δύο μεγάλων οδών, της Εγνατίας που ξεκινούσε από το Δυρράχιο και έφτανε ως την Κωνσταντινούπολη και του δρόμου που περνούσε από την κοιλάδα του Αξιού και συνέδεε το Αιγαίο με τον Δούναβη.

Στις αρχές του 4ου αιώνα ο καίσαρας Γαλέριος μετέφερε την έδρα του από το Σίρμιο στη Θεσσαλονίκη και την κόσμησε με ένα μεγάλο ανακτορικό συγκρότημα

στο ανατολικό τμήμα της πόλης. Κατάλοιπα του ανακτόρου έχουν αποκαλύψει οι ανασκαφές των τελευταίων ετών στην οδό Δημ. Γούναρη, κάτω από την Εγνατία. Πομπική οδός από το ανάκτορο περνούσε κάτω από το θριαμβικό τόξο του Γαλερίου (τη σημερινή Καμάρα} και έφτανε ως την Ροτόντα.

Αγία Σοφία

Στους διωγμούς κατά των Χριστιανών που διέταξε ο Γαλέριος το 305 μαρτύρησε ο Άγιος Δημήτριος, που αναδεικνύεται πολιούχος της πόλης. Στον τόπο του μαρτυρίου, πάνω στις καμάρες των ρωμαϊκών λουτρών οι Χριστιανοί έχτισαν ένα μικρό ναό και αργότερα, τον 5ο αι., μεγαλοπρεπή Βασιλική. Ο ναός και ο τάφος του Μυροβλύτη γίνονται σε όλη τη βυζαντινή περίοδο προσκύνημα για αυτοκράτορες και αξιωματούχους, τόπος καταφυγής και προσευχής για τον λαό στις δύσκολες στιγμές της πόλης. Η λατρεία του Αγίου Δημητρίου συνδέεται άρρηκτα με την άμυνα και την προστασία της πόλης εναντίον των αλλεπάλληλων επιδρομών που επιχειρούν κατά καιρούς διάφορα βαρβαρικά φύλα, Γότθοι, Ούννοι, Αβαροι και Σλάβοι.
Τον 5ο αιώνα χτίζεται η μεγαλοπρεπής βασιλική της Παναγίας της Αχειροποιήτου, ενώ στα μέσα του 7ου αιώνα ο ναός της Αγίας Σοφίας, μητροπολιτικός ναός ως τον χρόνο μετατροπής του σε τζαμί, το 1523-24.

Η Θεσσαλονίκη, κέντρο διοικητικό και στρατιωτικό, ασκεί ιδιαίτερη πολιτιστική ακτινοβολία και συντελεί στη διάδοση του χριστιανισμού και του ελληνικού πολιτισμού. Τον 9ο αιώνα οι δύο θεσσαλονικείς αδελφοί Κωνσταντίνος, γνωστός με το μοναχικό όνομα Κύριλλος, και Μεθόδιος, γιοι ανώτερου βυζαντινού στρατιωτικού αξιωματούχου, δημιούργησαν αλφάβητο για τη σλαβική γλώσσα, μετέφρασαν λειτουργικά κείμενα στη σλαβική και κήρυξαν τον χριστιανισμό στη Μοραβία.

Σαρακηνοί κουρσάροι

Χάρη στην ειρήνη που επικράτησε μετά τον εκχριστιανισμό των σλαβικών φύλων, που είχαν εγκατασταθεί στην περιοχή της Μακεδονίας, πλούτος και ευμάρεια βοηθούν στην οικονομική και πολιτιστική ανάπτυξη της Θεσσαλονίκης. Η φήμη του πλούτου της όμως οδήγησε έξω από τα τείχη της στις αρχές του 10ου αιώνα το 904, Σαρακηνούς κουρσάρους που έχοντας ως ορμητήριο την Κρήτη κούρσευαν τις πολιτείες και τα νησιά του Αιγαίου παίρνοντας μαζί τους αναρίθμητα πλούτη και χιλιάδες αιχμαλώτους, που τους πουλούσαν στα σκλαβοπάζαρα της Ανατολής. Δέκα μερόνυχτα κράτησαν οι λεηλασίες και οι σφαγές στη Θεσσαλονίκη. Ένας από τους αιχμαλώτους, ο Ιωάννης Καμενιάτης, γέννημα και θρέμμα της Θεσσαλονίκης, περιγράφει τα δεινά της άλωσης. Αρχίζει όμως την αφήγησή του με μια περιγραφή του πλούτου της πόλης και των πλουτοπαραγωγικών της πηγών από τη θάλασσα, τους κάμπους, τις λίμνες και τα ποτάμια της. Αναφέρει επίσης, τα προϊόντα, αγροτικά και βιοτεχνικά, που πλημμύριζαν την αγορά της: μάλαμα, μπακίρι, ασήμι, σίδηρος και μολύβι, γυαλί, υφάσματα μεταξωτά από τη Θήβα και λινά, γεωργικά προϊόντα, κηπευτικά, ψάρια από τα ποτάμια και τις λίμνες.

Ένας σατιρικός διάλογος του 12ου αιώνα ο «Τιμορίων», παρέχει πολύτιμες πληροφορίες για το εμπορικό πανηγύρι, τα «Δημήτρια», που πραγματοποιούνταν

κάθε χρόνο μαζί με τις εορτές προς τιμήν του πολιούχου Αγίου Δημητρίου. Στο δυτικό τμήμα της πόλης έστηναν τις σκηνές με τις πραμάτειες τους έμποροι Θεσσαλονικείς, αλλά και άλλοι Έλληνες από τη νότια Ελλάδα και την Κωνσταντινούπολη, τον Εύξεινο Πόντο, Σλάβοι από τον Δούναβη και τη Βουλγαρία, Ιταλοί, Κέλτες, Ισπανοί και Γαλάτες.

Το 1185 η πόλη καταλαμβάνεται από τους Νορμανδούς που παραμένουν ένα χρόνο προκαλώντας μεγάλες καταστροφές. Μεταξύ των άλλων κατέστρεψαν και το κιβώριο του Αγίου Δημητρίου. Ο μητροπολίτης Ευστάθιος παραδίδει συγκλονιστικές σκηνές από την άλωση της πόλης.

Το 1204, μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους της Τέταρτης Σταυροφορίας, ιδρύεται το Λομβαρδικό βασίλειο της Θεσσαλονίκης από τον Βοννιφάτιο τον Μονφερατικό. Είκοσι χρόνια κράτησε η φραγκική κατάκτηση. Το 1224 ύστερα από μακρόχρονη πολιορκία ο ηγεμόνας της Ηπείρου Θεόδωρος Δούκας έμπαινε θριαμβευτής στην πόλη. Το 1227 στέφεται εκεί αυτοκράτορας.

Η βυζαντινή αυτοκρατορία της Θεσσαλονίκης μετά την ανακατάληψη εδαφών της Μακεδονίας και Θράκης εκτεινόταν από την Αδριατική και το Ιόνιο ως τον Έβρο. Η ζωή της αυτοκρατορίας ήταν όμως σύντομη. Το 1246 υποτάχθηκε στον βυζαντινό αυτοκράτορα της Νίκαιας Ιωάννη Γ΄ Βατατζή.

Ο «χρυσούς αιών»

Ο 14ος αιώνας είναι ο «χρυσούς αιών» της Θεσσαλονίκης στα γράμματα και τις τέχνες. Η Θεσσαλονίκη χαρακτηρίζεται από τους Βυζαντινούς συγγραφείς του 14ου αιώνα «πολυάνθρωπος», «πολυανδρούσα», «μεγαλόπολις», «μήτηρ ρητό-ρων και Ελικών των μουσών».

Την ίδια εποχή η πόλη γίνεται κέντρο ενδοδυναστικών συγκρούσεων και εκκλησιαστικών ερίδων. Οι εμφύλιοι πόλεμοι, στους οποίους θα εμπλακούν Σέρβοι και Τούρκοι, προκαλούν καταστροφή της υπαίθρου και των αγροτικών πληθυσμών, και την εξαθλίωση των λαϊκών μαζών μέσα στις πόλεις. Η αντίδραση εκδηλώνεται βίαια αρχικά στην Αδριανούπολη και μετά στη Θεσσαλονίκη, όπου η επανάσταση των Ζηλωτών παίρνει δραματικές και απρόβλεπτες διαστάσεις.

Η προέλαση των Τούρκων στη Θράκη και τη Μακεδονία το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα αναγκάζει Βυζαντινούς, Σέρβους και Βουλγάρους να γίνουν φόρου υποτελείς

στον Σουλτάνο. Μόνος πυρήνας αντίστασης παραμένει η Θεσσαλονίκη. Την άμυνά της οργανώνει ο γιος του αυτοκράτορα Μανουήλ Παλαιολόγος, διοικητής της πόλης. Η κόπωση όμως των κατοίκων της ύστερα από τετράχρονη πολιορκία τους οδηγεί σε συνεννοήσεις με τους Τούρκους που το 1387 την καθιστούν φόρου υποτελή. Λίγο αργότερα, το 1391, την καταλαμβάνει ο Βαγιαζίτ Α΄, μετά τη μάχη της Αγκύρας, όμως, το 1402, επανέρχεται η πόλη στα χέρια των Βυζαντινών. Μπροστά στον τουρκικό κίνδυνο όμως και εξαιτίας της απελπιστικής κατάστασης, στην οποία είχαν περιέλθει οι κάτοικοι της πόλης, αναγκάστηκαν το 1423 να την παραδώσουν στους Βενετούς, με την υποχρέωση να σεβασθούν οι τελευταίοι κάποιο καθεστώς αυτοδιοίκησης και να αναλάβουν την ενίσχυση της άμυνάς της. Την εποχή αυτή ο πληθυσμός της ανερχόταν σε 40.000 κατοίκους.

Και οι Βενετοί όμως δεν μπόρεσαν να κρατήσουν για πολύ την πόλη. Στις 29 Μαρτίου του 1430 η «πολυύμνητος» Θεσσαλονίκη έπεφτε στα χέρια των Τούρκων. Τουρκική επιγραφή σε κίονα της Παναγίας Αχειροποιήτου μαρτυρεί το τραγικό γεγονός: «Ο Σουλτάνος Μουράτ πήρε τη Θεσσαλονίκη το 833 (=1430).

(Η Καθημερινή. «Επτά ημέρες», αφιέρωμα, Η Βυζαντινή Θεσσαλονίκη, 25 Δεκεμβρίου 1992, σ.7)

Πηγή: vizantinaistorika.blogspot.gr